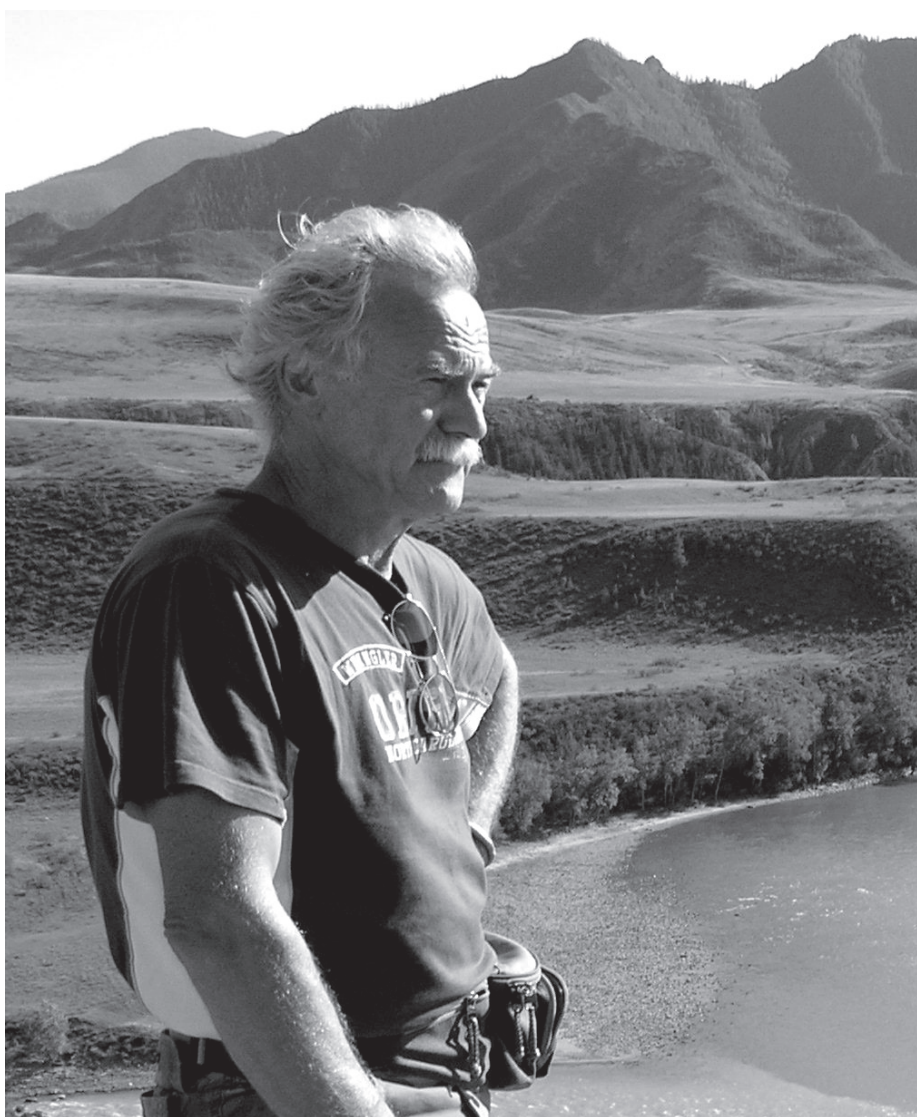

PEREGRINATIONES ARCHAEOLOGICAE
IN ASIA ET EUROPA
JOANNI CHOCHOROWSKI DEDICATAE

Paul

INSTYTUT ARCHEOLOGII UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
WYDAWNICTWO PROFIL-ARCHEO

PEREGRINATIONES ARCHAEOLOGICAE
IN ASIA ET EUROPA
JOANNI CHOCHOROWSKI DEDICATAE

REDAKCJA

Wojciech Blajer

KRAKÓW 2012

REDAKTOR TOMU
Wojciech Blajer

SEKRETARZ NAUKOWY
Karol Dziągiewski

WSPÓŁPRACA REDAKCYJNA
Anna Gawlik, Marcin S. Przybyła, Piotr Godlewski

RECENZENT
Zbigniew Bukowski

REDAKCJA TECHNICZNA, SKŁAD I ŁAMANIE
Magdalena Dziągiewska

LAYOUT
Beata Kulesza-Damaziak, Studio Grafiki Wydawniczej "Karandasz"

PROJEKT OKŁADKI
Karol Dziągiewski, Beata Kulesza-Damaziak

KOREKTA
Karol Dziągiewski, Wojciech Blajer i autorzy

TŁUMACZENIA STRESZCZEŃ
Redakcja i autorzy

KOREKTA JĘZYKOWA
Piotr Godlewski, Aeddan Shaw, Wojciech Blajer

Publikacja sfinansowana ze środków na działalność statutową Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wydanie I, Kraków 2012

ISBN 978-83-931345-4-0 (Profil-Archeo)
ISBN 978-83-934218-2-4 (Instytut Archeologii UJ)

© Copyright by Wydawnictwo Profil-Archeo, Instytut Archeologii UJ & Wojciech Blajer
Książka, ani żaden jej fragment, nie może być przedrukowywana ani powielana w jakiegokolwiek formie
bez pisemnej zgody wydawcy.

The book, or any part of it, may not be reproduced or copied in any form without written permission from the editor.

REDAKCJA
Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego
ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków
tel. +48 12 663 12 72, 633 12 80
e-mail: wojblajer@gmail.com
karol.dziagiewski@uj.edu.pl

WYDAWNICTWO
Wydawnictwo Profil-Archeo
ul. Jurajska 23, 32-087 Pętkowice k/Krakowa
tel. +48 12 665 10 11
e-mail: profil@pracowniaprofil.pl
www.pracowniaprofil.pl

SPIS TREŚCI / CONTENTS

List gratulacyjny Dziekana Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego.....	9
Tabula Gratulatoria.....	11
Wykaz prac Profesora Jana Chochorowskiego ogłoszonych drukiem w latach 1970–2011.....	13
Svend E. Albrethsen	
<i>Do you remember? An archaeological excavation on Svalbard with Jan Chochorowski (Pamiętasz? O wykopaliskach w Svalbardzie z Janem Chochorowskim).....</i>	21
Roger Jørgensen	
<i>A Pomor outpost at Kapp Lee, Svalbard (Przyczółek Pomorców w Kapp Lee w Svalbardzie).....</i>	29
Jutta Kneisel	
<i>Gesichtsurnen und ihre Kopfbedeckung. Neue Erkenntnisse zum Phänomen der Gesichtsurnen im nordeuropäischen Kontext (Face-urns and their headdress. New studies on the phenomenon of face-urns in the North-European context).....</i>	39
Agnieszka Krzysiak	
<i>Dwa miecze brązowe z Machowinka, pow. Słupsk (Two bronze swords from Machowinko, Słupsk district).....</i>	57
Radosław Janiak	
<i>Kamienna konstrukcja w kształcie łodzi na cmentarzysku kurhanowym w Nowej Sikorskiej Hucie, stan. 2, pow. Kartuszy (Stone setting in the shape of a boat from the barrow cemetery in Nowa Sikorska Huta, site 2, Kartuszy district).....</i>	65
Anna Bochnak, Tomasz Bochnak	
<i>Nieznane przedstawienie tarczy na ceramice kultury pomorskiej ze zbiorów Fundacji Księżąt Czartoryskich w Krakowie (Unknown depiction of a shield on Pomeranian culture pottery from the collection of Princes Czartoryski Foundation in Kraków).....</i>	71
Jacek Gackowski	
<i>Przetom epok brązu i żelaza w międzyrzeczu Wisły, Drwęcy i Osy w świetle nowszych odkryć i refleksji interpretacyjnych (The Bronze to Iron Age transition between the Vistula, Drwęca and Osa rivers in light of recent finds and interpretations).....</i>	77
Jan Dąbrowski	
<i>Rola metalu w epoce brązu (The role of metal in the Bronze Age).....</i>	87
Maciej Kaczmarek	
<i>Osady z epoki brązu na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej – uwagi o stanie badań (Settlements from the Bronze Age in Nizina Wielkopolsko-Kujawska – remarks on the state of research).....</i>	93
Tadeusz Malinowski	
<i>Zabytki kultury pomorskiej ze Szczepankowa w powiecie mogileńskim (Pomeranian culture artefacts from Szczepankowo in Mogiła district).....</i>	101
Karol Dziegielewski	
<i>Problemy synchronizacji danych paleoklimatycznych i archeologicznych na przykładzie tzw. wzniesienia subatlantyckiego (Problems of paleoclimatic and archaeological data synchronization as exemplified by the Subatlantic abrupt climatic shift).....</i>	109
Jarosław Lewczuk	
<i>Cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej z III okresu epoki brązu w Ośnie Lubuskim, stanowisko 17 (Cremation cemetery of the Lusatian culture from Bronze Age Period III at site 17 in Ośno Lubuskie, Lubuskie Province).....</i>	121

Marek Gedl	
<i>Uwagi o brązowych szpilach wrzecionowatych (Remarks on bronze pins with spindle-shaped heads).....</i>	<i>129</i>
Michał Bugaj	
<i>Nieinwazyjne badania osady obronnej w Wicinie (A non-destructive survey of the fortified settlement in Wicina).....</i>	<i>135</i>
Bogusław Gediga	
<i>Grób kobiety (?) wyposażony w militaria z Domasławia, pow. Wrocław (A female (?) grave from Domasław, Wrocław district, furnished with elements of weaponry).....</i>	<i>149</i>
Renata Ablańmowicz	
<i>Wstępne wyniki ekspertyzy archeozoologicznej szczątków kostnych ze stanowiska 11 w Kornicach, województwo śląskie (Preliminary results of archaeozoological evaluation of bone remains from site 11 in Kornice, Silesia).....</i>	<i>161</i>
Bogusław Chorąży, Bożena Chorąży	
<i>Uwagi o osadnictwie zachodniego Beskidu między Beczwą a Solą w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza (Remarks on the Younger Bronze Age and Early Iron Age settlement in the Western Beskid (Beskid Zachodni) Mts., between the Beczwa and Sola rivers).....</i>	<i>169</i>
Ondřej Chvojka, Tereza Šálková	
<i>Zur Deutung der urnenfelderzeitlichen streifenförmigen Siedlungsobjekte (An interpretation of linear ditch-objects from some Urnfield period settlements).....</i>	<i>183</i>
Michaela Lochner	
<i>Thunau am Kamp – eine befestigte Höhengsiedlung der Urnenfelderkultur und der außergewöhnliche Fund eines Tonfässchens (Thunau am Kamp – a fortified hill site of the Urnfield Culture and the unique find of a clay barrel).....</i>	<i>193</i>
Vladimír Podborský	
<i>Der neue Fund eines Deichselwagens aus der Ostslowakei (A new find of a cart model (Deichselwagen) from eastern Slovakia).....</i>	<i>205</i>
Biba Teržan	
<i>Musterbilder auf Knochen – ein Element der Identität der früheisenzeitlichen Füzesabony-Mezőcsát-Kulturgruppe (Patterns on bones – an element of the identity of the Early Iron Age Füzesabony-Mezőcsát-Group).....</i>	<i>215</i>
Horia Ciugudean	
<i>The chronology of the Gáva culture in Transylvania (Chronologia kultury Gáva w Siedmiogrodzie).....</i>	<i>229</i>
Agnieszka Gil-Drozd	
<i>Rozwój obrządku ciałopalnego na obszarze Europy Środkowej w młodszej epoce kamienia i początkach epoki brązu (około 5500–2000 B.C.) (The development of the cremation rite in Central Europe in the Neolithic and beginnings of the Bronze Age (ca 5500–2000 B.C.)).....</i>	<i>245</i>
Elena Miroššayová	
<i>Žiarový hrob s bohatou výbavou zo Ždane (Richly furnished cremation burial from Ždaňa, Slovakia).....</i>	<i>253</i>
Йосип Васильович Кобаль	
<i>Знаки на кераміці куштановицької культури (Signs on the pottery of the Kuštanovice culture).....</i>	<i>263</i>
Renata Madyda-Legutko, Elżbieta Pohorska-Kleja	
<i>Uwagi o osadnictwie w Kotlinie Sanockiej u schyłku epoki brązu i w początkach epoki żelaza (Remarks on Late Bronze Age and Early Iron Age settlement in the Sanok Basin).....</i>	<i>273</i>
Piotr N. Kotowicz, Marcin S. Przybyła	
<i>Osada z przełomu epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Ładzinie, pow. Krosno, stan. 10 (The settlement from the Bronze Age/Early Iron Age transition in Ładzin, Krosno district, site 10).....</i>	<i>283</i>
Sylwester Czopek	
<i>Nowe znaleziska „scyto-trackiej” ceramiki toczzonej z wczesnej epoki żelaza na terenie południowo-wschodniej Polski (New finds of “Scytho-Thracian” wheel-made pottery from the Early Iron Age in south-eastern Poland).....</i>	<i>297</i>
Marta M. Korczyńska, Klaus Cappenberg, Tobias L. Kienlin, Jakob Ociełka	
<i>Vorläufige Resultate und methodische Überlegungen zu der Prospektion bronzzeitlicher Fundstellen im mittleren Dunajetal, Klempolen (Current results and methodological remarks on the surveying of Bronze Age sites along the middle Dunajec River, Little Poland).....</i>	<i>307</i>
Paweł Valde-Nowak	
<i>Neolityczny łuk z Kamiennika (Neolithic bow from Kamiennik).....</i>	<i>323</i>

Jacek Górski, Przemysław Makarowicz

*Nowe datowania radiowęglowe kurhanów i grobów beznasypowych trzcinieckiego kregu kulturowego z Małopolski i Wielkopolski (New radiocarbon datings of the barrows and flat burials of the Trzciniec cultural circle from Małopolska and Wielkopolska).....*331

Anna Gawlik

*Pochówki szkieletowe ze st. 1 z Witowa – interpretacja obrządku pogrzebowego (Skeleton burials from site 1 at Witów – interpretation of burial rite).....*341

Ułana Gocman, Igor Pieńkos

*Gospodarka hodowlana na terenie wielokulturowej osady w Zagórzycach, gm. Kazimierza Wielka (od III okresu epoki brązu do wczesnego okresu wpływów rzymskich) (Animal husbandry in the multiphase settlement in Zagórzyc, Kazimierza Wielka commune (from Bronze Age Period III to the Early Roman Period)).....*349

Marcin Biborski

*Nowe odkrycia rzymskich mieczy zdobionych inkrustowanymi przedstawieniami figuralnymi i znakami symbolicznymi (New findings of Roman swords decorated with encrusted figural representations and symbolic signs).....*359

Piotr Kaczanowski, Judyta Rodzińska-Nowak

*Hunowie na ziemiach polskich. Próba podsumowania problematyki (The Huns on Polish – an attempt to summarise).....*371

Elżbieta Małgorzata Kłosińska

*A unique find of Scythian provenance from the Lublin region (Unikatowe znalezisko proveniencji scytyjskiej z regionu lubelskiego).....*379

Sylwester Sadowski

*Nowe znalezisko czekana typu scytyjskiego z południowo-wschodniej Polski (A new find of a Scythian battle-axe from south-eastern Poland).....*385

Katarzyna Ślusarska

*Ikonaografia społeczności wczesnej epoki brązu Północnego Nadczarnomorza (The iconography of the Early Bronze Age societies of the Northern Pontic zone).....*391

Віктор Іванович Клочко

*«Гордієвський феномен» ("The Gordeyevka Phenomenon").....*395

Maya Kaschuba, Marina Vakhtina

*Moderner Stand der Untersuchungen des früheisenzeitlichen Fundmaterials aus der befestigten Anlage von Nemirov am Südlichen Bug (Current state of research over the Early Iron Age materials from the fortified settlement at Nemirov upon the Southern Bug).....*405

Любовь Степановна Клочко

*Уборы скифских жриц (памятники периода архаики из Днепровского Лесостепного Правобережья) (Scythian priestess dress (archaic period sites from the Forest-Steppe Right-Bank Dnieper)).....*417

Anna Zielińska

*Rola kobiety w plemionach koczowniczych, czyli w poszukiwaniu prawdziwych Amazonek (The role of women in nomadic tribes, or in search of the real Amazons).....*427

Вячеслав Юрьевич Мурзин, Виталий Григорьевич Шлайфер

*Два уникальных акинака из Черкасской области (Two unique acinaces from the Cherkasy oblast).....*435

Владимир Григорьев, Сергей Скорый

*Курганы у села Гладковищина – памятники эпохи скифской архаики в Левобережной Приднепровской террасовой Лесостепи (Kurgans at Gladkovshchina – monuments of the Scythian archaic era from the Left-Bank Dnieper terrace Forest-Steppe).....*441

Вячеслав Юрьевич Мурзин

*Бельское городище (Belskoe fortified settlement).....*461

Татьяна Михайловна Кузнецова

*Солохский могильник в контексте скифской хронологии (The Solokha burial ground in the context of Scythian chronology).....*467

Елена Евгеньевна Фиалко

*Курган с захоронениями скифских девочек с оружием (Barrow with the burials of armed Scythian girls).....*475

Светлана Ивановна Андрух, Геннадий Николаевич Тощев	
<i>Могильник скифского времени Мамай-Гора (Scythian Period cemetery at Mamay-Gora).....</i>	<i>485</i>
Vyacheslav I. Molodin	
<i>The Ob-Irtysh forest-steppe in the Bronze Age (Lasostep dorzecza Obu i Irtysza w epoce brązu).....</i>	<i>491</i>
Алексей Алексеевич Тишкин	
<i>Значение археологических исследований крупных курганов скифо-сарматского времени на памятнике Бугры в предгорьях Алтая (The significance of archaeological research in the great Scytho-Sarmatian period mounds on the Bugry site in the foothills of the Altay).....</i>	<i>501</i>
Лукаш Олещак	
<i>Погребения в каменных ящиках и культурная преемственность Алтая между раннескифским и хуннским периодами (Burials in stone cists and the problem of cultural continuity in the Altai mountains between the Early Scythian period and the Hunni period).....</i>	<i>511</i>
Заур Гасанов Гасан-оглу	
<i>Погребальный обряд как основа выявления собственно скифских курганов Азербайджана (Burial rite as a basis for the identification of proper Scythian kurgans in Azerbaijan).....</i>	<i>519</i>
Сергей Леонидович Дударев	
<i>Из истории изучения конского снаряжения предскифского времени на территории Восточной Европы и Северного Кавказа (From the history of studies on Pre-Scythian era horse equipment in Eastern Europe and the North Caucasus).....</i>	<i>529</i>
Jan Bouzek	
<i>Central Europe and Caucasus in the Early Iron Age (Europa Środkowa i Kaukaz we wczesnej epoce żelaza).....</i>	<i>537</i>
Andrzej Mierziński	
<i>Achilles hiperborejski – esej o mitycznym spełnieniu (Hyperborean Achilles – an essay on mythical fulfilment).....</i>	<i>549</i>
Wojciech Machowski	
<i>Grecy czy Scytowie – kogo pochowano pod kurhanami na antycznych nekropolach Olbii i Pantikapaionu? (Greeks or Scythians – who was buried in the mounds of the ancient necropoleis of Olbia and Pantikapaion?).....</i>	<i>557</i>
Ewdoksia Papuci-Władyka	
<i>A Phoenician amphoriskos from Olbia in the collection of Jagiellonian University in Kraków. Notes on our research in the Ukraine (Fenicki amphoriskos z Olbii w kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Uwagi o naszych badaniach na Ukrainie).....</i>	<i>565</i>
Maya Kashuba, Oleg Levitski	
<i>The Hallstatt house-building techniques of the Carpathian-Danube region and the emergence of circular pit-houses in the Early Scythian period in North-West Pontic (Techniki budowy domostw w okresie halsztackim na obszarach karpac-ko-naddunajskich i kwestia pojawienia się kolistych budynków zagłębionych w okresie wczesnoscytyjskim w północno-zachodnim Nadczarnomorzu).....</i>	<i>573</i>
Joachim Śliwa	
<i>Aphek-Antipatris (Tell Ras el-'Ain). Stanowisko z epoki środkowego brązu II i naczynie z kolekcji Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Aphek-Antipatris (Tell Ras el-'Ain). A site from the Middle Bronze II and a ceramic vessel from the collection of the Institute of Archaeology of the Jagiellonian University).....</i>	<i>583</i>
Krzysztof M. Ciałowicz	
<i>Nie tylko depozyty. Drobną plastyką figuralną z Tell el-Farcha (Not only deposits. Figural fine art from Tell el-Farkha)...</i>	<i>589</i>
Małgorzata Smorąg Różycka	
<i>Szlachetny barbarzyńca chroni Rzym? Kilka uwag o interpretacji przedstawień na tzw. dyptyku Stylichona (The noble barbarian protecting Rome? Some notes on the interpretation of representations of the Stilicho diptych).....</i>	<i>599</i>
Janusz A. Ostrowski	
<i>Dwa polskie XVI-wieczne opisy Campi Phlegraei (Two Polish descriptions of Campi Phlegraei from the 16 th century).....</i>	<i>609</i>

Sylwester CZOPEK

NOWE ZNALEZISKA „SCYTO-TRACKIEJ” CERAMIKI TOCZONEJ Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA NA TERENIE POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ POLSKI

Nowe znaleziska „scyto-trackiej” ceramiki toczzonej z wczesnej epoki żelaza na terenie południowo-wschodniej Polski. W artykule omawiane są nowe znaleziska ceramiki wykonanej na kole, tzw. scyto-trackiej (trackiej siwej), pochodzące z Polski pd.-wsch. Zostały one odkryte w trakcie prowadzonych w ostatnich latach prac wykopaliskowych, realizowanych jako badania ratownicze przed rozpoczęciem dużych zadań inwestycyjnych (autostrada A4, obwodnica Jarosławia). Informacje o tych 6 nowych stanowiskach uzupełniają znane do tej pory materiały, które tworzą już dość wyraźną grupę z terenu Polski pd.-wsch. (łącznie 20 stanowisk). Pojawiają się one tutaj w kontekście materiałów tarnobrzezkiej kultury łużyckiej, kultury pomorskiej i zespołów typu Niepla oraz Zabrzeż-Podegrodzie. Zamykają od pn. przykarpacką strefę z ceramiką wykonaną na kole, wraz z kulturą Vekerzug na pd. i grupą zachodniopodolską na pd.-wsch.

O publikowanie w 1986 roku pierwszej serii materiałów ceramicznych z tzw. ceramiką „scyto-tracką”, wykonaną na kole garncarskim (Czopek 1986), zmieniło dotychczasowy, ugruntowany co najmniej od 1976 roku (Moskwa 1976) obraz kulturowy południowo-wschodniej Polski w końcowej części epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza. Odkrycie to miało nie tylko znaczenie dla studiów syntetycznych, ale też swe wyraźne implikacje źródłoznawcze. Zwróciło bowiem uwagę na możliwość występowania takiej ceramiki także na innych stanowiskach. Do tej pory bez żadnych wątpliwości ceramikę wykonaną przy użyciu szybkoobrotowego koła garncarskiego i wypaloną w wysokiej temperaturze zaliczano raczej do okresu rzymskiego, ewentualnie łączono z coraz wyraźniej rysującym się horyzontem lateńskim (celtyckim). Na konsekwencje nie trzeba było długo czekać. Wkrótce okazało się, że także na innych stanowiskach tego typu ceramika także jest spotykana, w tym również badanych we wcześniejszych latach (Gromnicki 1989). W zestawieniu z 1993 roku opublikowano informacje o 8 stanowiskach (Czopek 1993). Kolejne lata przynosiły dalsze, aczkolwiek niezbyt liczne, doniesienia o identyfikacji interesującej nas ceramiki. Dotyczy to np. sta-

New finds of “Scytho-Thracian” wheel-made pottery from the Early Iron Age in south-eastern Poland. The article presents new discoveries of the so-called grey “Scytho-Thracian” pottery that were excavated in south-eastern Poland. They have been found during recent excavations, the majority of which were rescue works preceding major construction investments. These 6 new sites add to the already known distinct group of finds from south-eastern Poland (20 sites in sum). The pottery in question occurs there in the context of materials representing the Tarnobrzeg Lusatian culture, the Pomeranian culture and the assemblages of Niepla and Zabrzeż-Podegrodzie types. The sites form the northern boundary of Subcarpathian area of wheel-made pottery, together with the Vekerzug culture in the south and the West-Podolian group of Scythian culture in the south-east.

nowiska nr 5 w Białobrzegach, pow. łańcucki (Czopek 1997), oraz nr 3 w Niepli, pow. jasielski (Smyt 2004), czy też cmentarzyska w Łazach, pow. jarosławski (Jarosz, Szczepanek 2009). Szczególnie ważne okazało się to ostatnie odkrycie. Chodzi w tym przypadku o grób jamowy nr 47, zaliczony do najmłodszej fazy tarnobrzezkiej kultury łużyckiej, gdzie jednym z elementów wyposażenia ceramicznego był fragment „kubka toczzonego na kole” z charakterystycznym dużym uchem wystającym ponad krawędź naczynia (Jarosz, Szczepanek 2009, 369-370, ryc. 5j). Jest to na razie pierwszy potwierdzony przypadek występowania ceramiki toczzonej w grobie tarnobrzezkiej kultury łużyckiej. Do tej pory dysponowaliśmy tylko informacją o odkryciu fragmentu ceramiki toczzonej wśród luźnych materiałów z cmentarzyska w Manasterzu, pow. jarosławski (Chochorowski 1989, 557) oraz dwoma naczyniami luźno znalezionymi na cmentarzysku w Trójczycach, pow. przemyski (Pordyło 2001). Jako analogię można także przytoczyć znalezisko z grobu kultury pomorskiej, a konkretnie z cmentarzyska w Błoniu, pow. sandomierski, gdzie również stwierdzono wykonany na kole kubek oraz misę z brzegiem zagiętym do wnętrza naczynia (Czopek 1993, 488).

Trzeba także zwrócić uwagę na identyfikację „halsztackiej” ceramiki toczonej w zachodnich Karpatach – w Podegrodziu i Marcinkowicach, pow. nowosądecki (Małyda-Legutko 1995; Szymbowicz *et al.* 1998). Tym samym problem najstarszej ceramiki toczonej na ziemiach polskich uzyskał szerszy kontekst terytorialny.

Od 2005 roku Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego i Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego prowadzi ratownicze badania wykopaliskowe związane z programem budowy dróg ekspresowych i autostrad. Do tej pory przebadano 83 stanowiska na łącznej powierzchni ponad 140 hektarów. Objęły one zarówno trasę realizowanej już autostrady A4, jak też drogi ekspresowej S19 i tzw. obwodnicy Jarosławia. Tak szeroko zakrojona akcja wykopaliskowa przyniosła też istotne źródła i informacje do problemu najstarszej na ziemiach polskich ceramiki wykonanej na kole. Uzupełnieniem są wyniki innych, prowadzonych ostatnio badań (np. w Dębnie, pow. łańcucki). Stanowiska te zostaną po raz pierwszy zaprezentowane poniżej.

MATERIAŁY

Białobrzegi, pow. łańcucki, stan. 2

Stanowisko, położone na trasie przebiegu autostrady A4, objęto przedinwestycyjnymi badaniami ratowniczymi w 2008–2009 roku (prowadziła je Iwona Florkiewicz). W ich wyniku przebadano 232 ary, odkrywając przede wszystkim materiał tarnobrzesckiej kultury łużyckiej. Ceramika wykonana na kole, o charakterystycznych szarych, lekko ścieralnych powierzchniach, wystąpiła poza obiektami, w warstwie kulturowej. Było to 6 fragmentów, wśród których można wyróżnić części małej misy o łukowatym profilu, z lekkim wcięciem pod krawędzią, oraz fragment profilowanego naczynia (kubka?) z wyraźnym załomem brzuśca (Strzyżowski 2011).

Białobrzegi, pow. łańcucki, stan. 17

Stanowisko, położone na trasie przebiegu autostrady A4, było badane w latach 2008–2009 (Jeremicz, Wilk 2009, 171). Ogółem zbadano 52 ary, odkrywając głównie materiał tarnobrzesckiej kultury łużyckiej (32 obiekty). W obiekcie nr 88 znaleziono fragment środkowej części naczynia toczonego na kole. Z warstwy kulturowej pochodzi fragment pogrubionego brzegu naczynia misowatego.

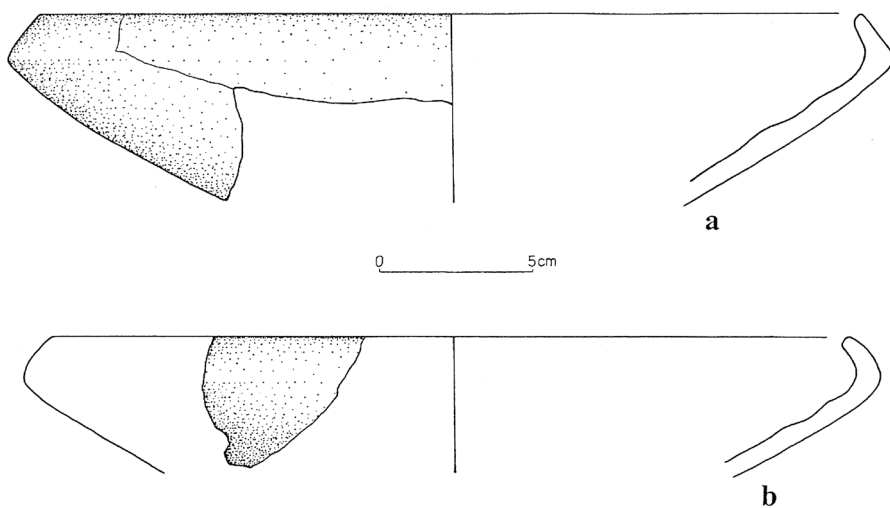
Dębina, pow. łańcucki, stan. 6

Stanowisko zostało odkryte w 2010 roku, a w 2011 przeprowadzono badania wykopaliskowe (pod kierunkiem Sylwestra Czopka i Katarzyny Trybały-Zawiślak). Ma ono charakter wielokulturowy (m.in. osada i cmentarzisko tarnobrzesckiej kultury łużyckiej). Interesująca nas ceramika to:

- 2 fragmenty misy z brzegiem zagiętym do wnętrza; powierzchnie szare, lekko ścieralne; znalezione w warstwie kulturowej osady z wczesnej epoki żelaza (ryc. 1a);
- fragment misy z brzegiem pogrubionym i zagiętym do wnętrza; ze stropowej części obiektu nr 4 (duży, płytki obiekt, zapewne o charakterze mieszkalnym);
- fragment innej misy podobnego typu; powierzchnie szaroczarne; znalezisko z powierzchni stanowiska (ryc. 1b);
- fragment środkowej (dolnej?) części naczynia; powierzchnie szaroczarne; znalezisko z warstwy kulturowej.

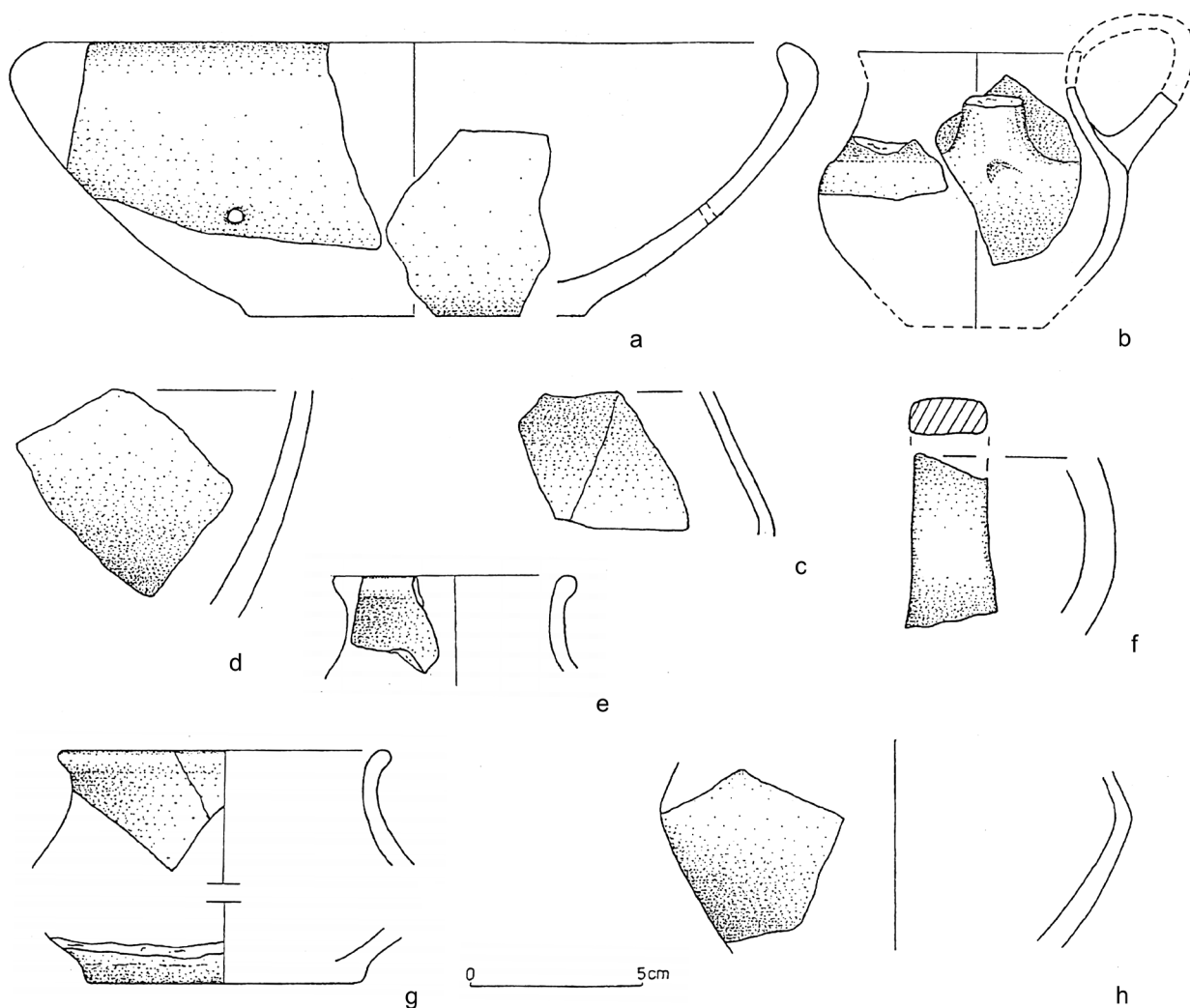
Jarosław, pow. loco, stan. 158

Stanowisko 158 w Jarosławiu jest osadą wielokulturową (neolit, wczesna i starsza epoka brązu, wczesna epoka żelaza, okres nowożytny), badaną w 2008 roku w trakcie prac ratowniczych przed budową obwodnicy tego miasta (badaniami kierowali Andrzej Pelisiak i Dariusz Bobak przy udziale Katarzyny Szperkow-

Ryc. 1. Dębina, pow. łańcucki, stan. 6. Ceramika wykonana na kole: z warstwy kulturowej (a) i powierzchni stanowiska (b)

Fig. 1. Dębina, łańcucki district, site 6. Wheel-made pottery from cultural layer (a) and from the surface (b)

Ryc. 2. Jarosław, pow. loco, stan. 158. Ceramika wykonana na kole: z obiektów 404 (a–c), 300 (d, e), 15 (f), 348 (g) i 436 (h)

Fig. 2. Jarosław, Jarosław district, site 158. Wheel-made pottery from features 404 (a–c), 300 (d, e), 15 (f), 348 (g) and 436 (h)

skiej i Sabiny Tokarczyk). Ogółem zbadano 191 arów powierzchni, odkrywając 631 obiektów i kilkanaście tysięcy różnorodnych materiałów ruchomych. Wśród nich zidentyfikowano także ceramikę toczoną na kole o cechach identyfikowanych ze „scyto-trackim” kręgiem kulturowym. Mowa tu o 14 fragmentach charakteryzujących się podobnymi cechami technologicznymi. Ceramika ta, to klasyczna „tracka” ceramika siwa. Posiada gładkie, lekko ścieralne powierzchnie, o barwie szarej (siwej). Od strony wewnętrznej widoczne są cięgi palcowe, powstałe przy toczeniu na szybkoobrotowym kole. Domieszka pojawia się sporadycznie, a lepiej widoczna jest na startych już powierzchniach. Wśród wymienionych fragmentów można zidentyfikować:

– 2 fragmenty misy o pogrubionej krawędzi, zagiętej do środka naczynia (ryc. 2a; 6a–b); z obiektu 404 (kultury pomorskiej); na jednym fragmencie (w dolnej partii naczynia) niewielki otworek przewiercony na wylot (śląd po naprawie?);

- 2 fragmenty profilowanego, cienkościennego kubka z tego samego obiektu (ryc. 2b; 6c);
- 2 fragmenty brzuśca naczynia wazowatego (dwustożkowatego?), również z obiektu 404 (ryc. 2c);
- fragment dolnej części małego naczynia wazowatego (?) o dwustożkowatym brzuścu, z obiektu kultury pomorskiej nr 436 (ryc. 2h);
- fragment dość masywnego ucha taśmowatego z obiektu 15 (ryc. 2f), określonego jako „tarnobrzezsko-pomorski”;
- fragment małego naczynia, najprawdopodobniej kubka (?) z nieznacznie pogrubioną krawędzią z obiektu 300 („tarnobrzezsko-pomorskiego”) (ryc. 2e);
- fragment dolnej części naczynia wazowatego z tego samego obiektu (ryc. 2d);
- 2 fragmenty znalezione w obiekcie „tarnobrzezsko-pomorskim” nr 348, pochodzące z naczynia wazowatego o wychylonej na zewnątrz krawędzi (ryc. 2g);
- 2 fragmenty z warstwy kulturowej (ar 49F i 48E).

Łąka, pow. rzeszowski, stan. 11–16

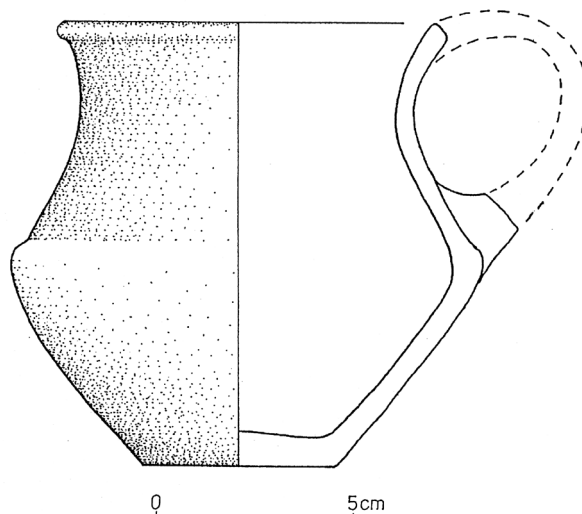
Jest to kompleks wcześniej wydzielonych sześciu stanowisk, które w trakcie badań szerokopłaszczyznowych okazały się być jednym wielkim stanowiskiem. Badania prowadzone w latach 2008–2010 pod kierunkiem Jerzego Okońskiego, objęły powierzchnię 1338 arów (w tej chwili jest to stanowisko rozpoznane na największej powierzchni w południowo-wschodniej Polsce). Wśród bardzo bogatego materiału ceramicznego, w tym z wczesnej epoki żelaza, zidentyfikowano do tej pory (stanowisko jest w trakcie opracowywania) środkową część naczynia wazowatego (?) o dwustożkowatym brzuścu, o szarych, lekko ścieralnych powierzchniach (obiekt 2702).

Wola Mała, pow. łańcucki, stan. 1

Badania stanowiska, położonego na trasie przebiegu autostrady A4, prowadziły Monika Hozer i Anna Bajda-Wesołowska w latach 2008–2010. Przebadano 319 arów, odkrywając głównie materiał z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. W obiekcie 243, przypisanym tarnobrzelskiej kulturze łużyckiej, zidentyfikowano fragment środkowej części naczynia o szarych, lekko ścieralnych powierzchniach, wykonanego na kole.

ANALIZA I DYSKUSJA

Większość opisanych znalezisk wyróżnia się oczywiście podobnymi cechami technologicznymi – szara (siwa) barwa lekko ścierających się powierzchni przy obecności drobnych ziaren domieszki. Pod względem typologicznym na pewno należy mówić o fragmentach mis (ryc. 1; 2a), naczyń zbliżonych do wazowatych lub do nich podobnych (ryc. 2d,g,h) oraz kubków (ryc. 2b,e). Najbardziej czytelne formy to profilowany kubek (ryc. 2b) oraz misa z brzegiem zagiętym do środka (ryc. 2a) z osady w Jarosławiu oraz podobne misy ze stanowiska w Dębnie (ryc. 1). Zarówno kubek, jak i misy mają doskonałe analogie w kulturze Vekerzug (D u š e k 1966, 25–27; C h o c h o r o w s k i 1985, 32–36). W świetle dotychczasowych badań wyraźnie widać, że właśnie misy z pogrubionymi i zagiętymi do wnętrza krawędziami są najbardziej dystynktywnymi formami spośród wszystkich uwzględnianych tu naczyń wykonanych na kole i znanych z terenu południowo-wschodniej Polski, co dobrze koresponduje z obserwacjami dla całego „scyto-trackiego” kręgu kulturowego (D u š e k 1974, 387). Warto zauważyć, że na wielu stanowiskach „tarnobrzelskich” znane są zbliżone naczynia, ale lepiące ręcznie. W tym nurcie rozważań należy wspomnieć o dużym, profilowanym kubku z obiektu 1145 na osadzie w Jarosławiu (ryc. 3), wyraźnie nawiązującym proporcjami i stylistyką do podobnych naczyń wykonanych na kole (D u š e k 1966, tabl. VII,1; IX,32; XXVII,10; LI,12,19,23). Przykłady takie zwracają uwagę na sygnalizowany już w literaturze

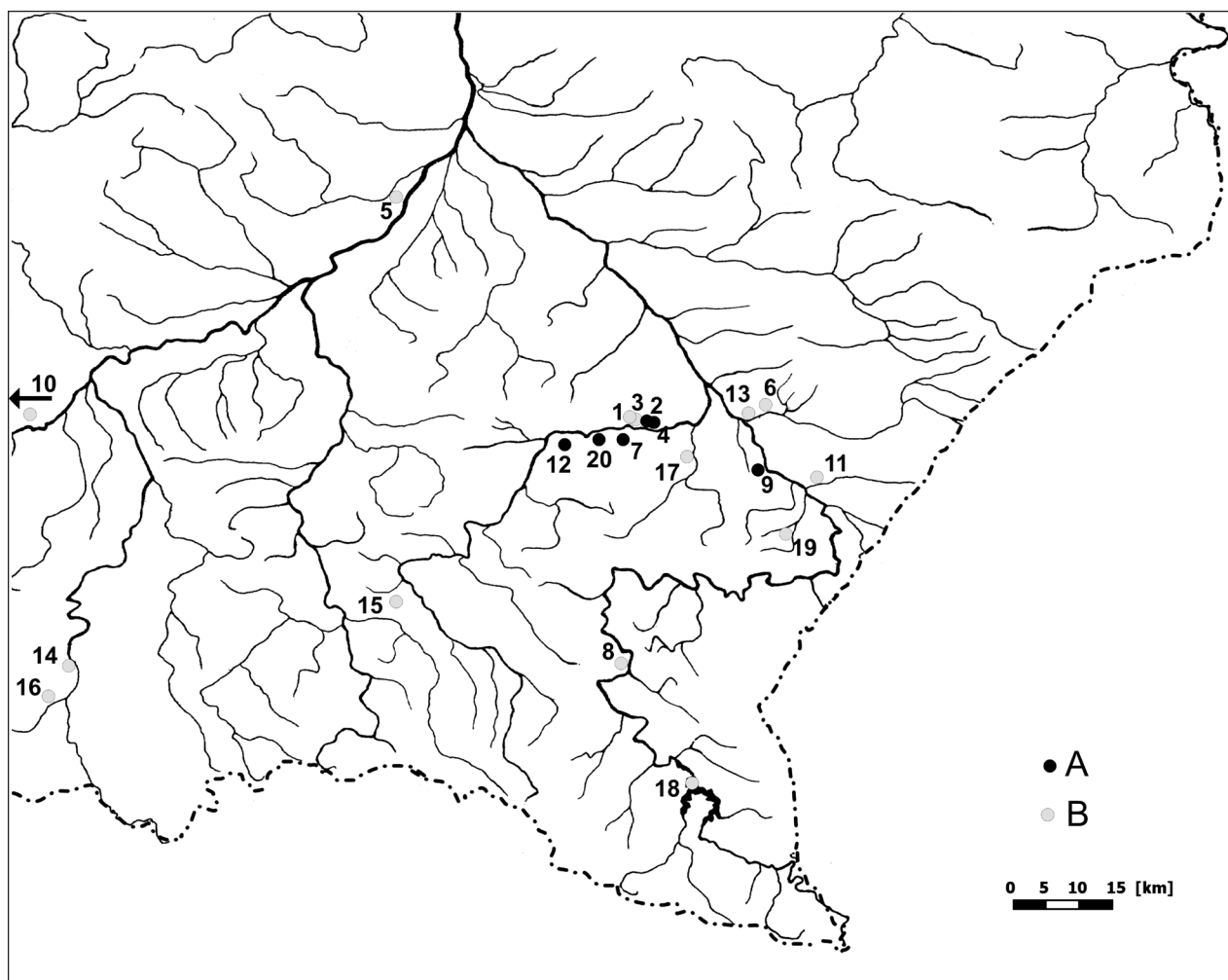

Ryc. 3. Jarosław, pow. loco, stan. 158. Kubek lepiący ręcznie z obiektu 1145

Fig. 3. Jarosław, Jarosław district, site 158. Hand-made jug from feature 1145

(G r o m n i c k i 1989, 230 n.) szerszy problem związków kulturowych z szeroko pojmowanym Południem („scyto-trackim” kręgiem kulturowym), który nie powinien ograniczać się wyłącznie do ceramiki toczzonej. Szereg form naczyń lepiących tradycyjnie wykazuje bowiem podobne kierunki nawiązań. Jeżeli dodamy do tego niektóre typy zabytków metalowych (np. grociki „scytyjskie” czy zausznice) i szklanych (paciorki), to otrzymamy pełniejszy kontekst odniesienia dla ceramiki toczzonej, która nie powinna być rozpatrywana samodzielnie, ale jako jeden z elementów decydujących o specyficznych cechach kultury materialnej młodszej części wczesnej epoki żelaza na całym obszarze przykarpackim.

Wartość zaprezentowanych materiałów jest oczywiście różna. Ich główne znaczenie polega na znacznym zwiększeniu dotychczasowej bazy źródłowej, która obecnie liczy 20 stanowisk (tabela 1; ryc. 4) i wykazuje tendencję rosnącą. Należy zwrócić uwagę na dość wyraźnie rysujące się skupisko stanowisk w dolinie Wisłoka, w którym mamy zarejestrowanych aż 7 stanowisk. Dalsze 4 pochodzą z doliny Sanu. Tak więc „klasyczna” ekumena tarnobrzelskiej kultury łużyckiej, związana ze strefą wielkodoliną, dostarcza i w tym przypadku większości materiałów. Aktualne rozmieszczenie stanowisk odzwierciedla jednak zapewne bardziej stan badań niż rzeczywiste występowanie takiej ceramiki, co wyraźnie pokazały wspomniane badania szerokopłaszczyznowe. Warto także zaznaczyć, że w dalszym ciągu ceramika wykonana na kole jest przez większość badaczy kojarzona albo z garncarstwem celtyckim albo z okresem rzymskim. Dlatego tak duże znaczenie mają zaprezentowane tutaj materiały, bowiem ich „halsztacki” (w sensie: z wczesnej epoki żelaza) kontekst nie budzi żadnych wątpliwości.

Ryc. 4. Stanowiska z ceramiką „scytho-trackiej” toczoną na kole z południowo-wschodniej Polski: A – stanowiska nowoodkryte; B – stanowiska znane z literatury; numeracja wg tabeli 1

Fig. 4. Sites with “Scytho-Thracian” wheel-made pottery from south-eastern Poland: A – new-found sites; B – sites known from literature (numbers according to table 1)

Niewątpliwie najciekawszy jest zbiór ceramiki z Jarosławia. Stanowisko to, dzięki zidentyfikowaniu zarówno relikwów osady tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, jak i kultury pomorskiej (jest to najdalej na południe wysunięta jej osada), należy uznać za jedno z najważniejszych spośród badanych w ostatnich latach, zwłaszcza dla problematyki wczesnej epoki żelaza. Interesująca nas ceramika wystąpiła w obiektach „pomorskich” (nr 404, 436) oraz takich, które nie dają się precyzyjnie określić, tj. „tarnobrzesko-pomorskich” (nr 15, 300, 348). W przestrzeni osady zajmują one dosyć zwartą powierzchnię, ograniczoną do centralnej części zbadanego fragmentu stanowiska. Już sam fakt występowania ceramiki w zróżnicowanych kulturowo obiektach wskazuje, że nie jest możliwe ograniczenie datowania i kontekstu ceramiki wykonanej na kole z południowo-wschodniej Polski do pojedynczej jednostki kulturowej, a zapewne także do wąskiego przedziału chronologicznego. Potwierdza to tym samym wcześniejsze obserwacje (C z o p e k 1993), z których wynikały podobne wnioski.

Dla stanowiska w Jarosławiu wykonano serię dat radiowęglowych i termoluminescencyjnych, w świetle których datowanie osady tarnobrzeskiej kultury łużyckiej można zawrzeć między IX/VIII a V/IV wiekiem, a osady kultury pomorskiej między V i III (?) wiekiem BC. Horyzont ceramiki toczony przypada zatem na koniec okresu funkcjonowania osady tarnobrzeskiej, o czym przekonują fragmenty ceramiki z obiektów „mieszanych” – 15, 300, 348, ale przede wszystkim na czasy kultury pomorskiej (zwłaszcza obiekt 404, uznany za mieszkalny, o szczególnie bogatym inwentarzu, który nie budzi wątpliwości w zakresie przynależności kulturowej). To właśnie z obiektów uznanych za „pomorskie” pochodzi większość interesujących nas tu fragmentów naczyń toczonych. Aspekt ilościowy odgrywa więc niebagatelną rolę. Warto wspomnieć, że z tego stanowiska pochodzi duży, szklany paciorek oczkowany, który często towarzyszy znaleziskom ceramiki toczony w zespołach grobowych w „trackim” kręgu kulturowym (D u š e k 1974, 372).

Tabela. 1. Stanowiska z ceramiką toczona w typie „scyto-trackim” z południowej Polski

Table 1. Sites with wheel-made pottery of the “Scytho-Thracian” type from southern Poland

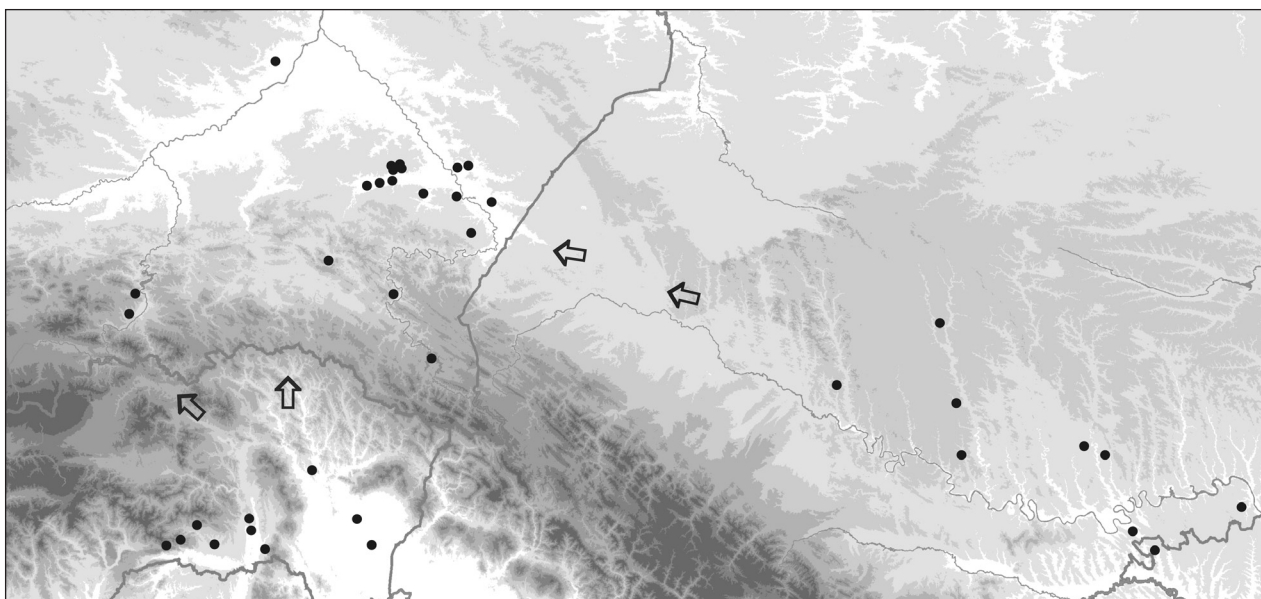
LP./ NO.	STANOWISKO/SITE	CHARAKTER STANOWISKA/ TYPE OF THE SITE	AFILIACJA KULTUROWA STANOWISKA – KONTEKST/ CULTURAL AFFILIATION OF THE SITE – CONTEXT	LITERATURA LUB ZBIORY/ REFERENCE OR STORING PLACE
1.	Białobrzegi, stan. 1A, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka z elementami kultury pomorskiej	Czopek 1993
2.	Białobrzegi, stan. 2, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Instytut Archeologii UR; Strzyżowski 2011
3.	Białobrzegi, stan. 5, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Czopek 1997
4.	Białobrzegi, stan. 17, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Instytut Archeologii UR
5.	Błonie, stan. 1, pow. Sandomierz	cmentarzysko	kultura pomorska	Czopek 1993
6.	Czerwona Wola, stan. 16, pow. Jarosław	osada (?)	znalezisko łuźne	Czopek 1993
7.	Dębina, stan. 6, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Instytut Archeologii UR
8.	Hłomcza, stan. 1, pow. Sanok	osada	typ Niepla	Czopek 1993
9.	Jarosław, stan. 158, pow. Jarosław	osada	tarnobrzaska kultura łużycka, kultura pomorska	Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
10.	Kryspinów, stan. 3, pow. Kraków	osada	małopolska kultura łużycka	Dzięgielewski, Godlewski 2009, 218
11.	Łazy, stan. 30, pow. Jarosław	cmentarzysko	tarnobrzaska kultura łużycka	Jaros, Szczepanek 2009
12.	Łąka, stan. 11–16, pow. Rzeszów	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Instytut Archeologii UR
13.	Manasterz, stan. 6, pow. Jarosław	cmentarzysko	tarnobrzaska kultura łużycka – znalezisko łuźne	Czopek 1993
14.	Marcinkowice, pow. Nowy Sącz	osada	typ Zabrzeż-Podegrodzie	Szybowicz <i>et. al.</i> 1998, 80
15.	Niepla, stan. 3, pow. Jasło	osada	typ Niepla	Szmyt 2004
16.	Podegrodzie, pow. Nowy Sącz	osada	typ Zabrzeż-Podegrodzie	Madyda-Legutko 1995, 253
17.	Przeworsk, stan. 8, pow. Przeworsk	osada	?	Czopek 1986; 1993
18.	Solina, stan. 4, pow. Lesko	osada	typ Niepla (?)	Czopek 1993
19.	Trójczyce, stan. 1, pow. Przemyśl	cmentarzysko	tarnobrzaska kultura łużycka	Czopek 1993; Poradyło 2001
20.	Wola Mała, stan. 1, pow. Łańcut	osada	tarnobrzaska kultura łużycka	Instytut Archeologii UR

Spośród interesujących nas obiektów z Jarosławia¹, tylko dla jednego – nr 15 – posiadamy datę radiowęglową: 2230±30 BP (Poz-31737). Po kalibracji można mówić w zasadzie o IV–III wieku BC [w przedziale 1 σ : 380–350 BC (13,9%) i 300–200 BC (54,3%)]. Obiekt ten jest na tyle specyficzny, że datowania radiowęglowego nie można bezkrytycznie przyjmować jako chronologii całości występującego tam materiału ceramicznego. Prawie we wszystkich poziomach eksploracyjnych występowała obok ceramiki łużyckiej także starsza ceramika kultury trzcinieckiej. Data 2230±30 BP może być więc co najwyżej traktowana jako *terminus ante quem* dla interesującej nas tutaj ceramiki toczonej. Jeżeli przyjąć, że występowała ona w obiektach postulowanej fazy „tarnobrzsko-pomorskiej” i niektórych (najstarszych?) obiektach kultury pomorskiej, to zazębiający się przedział czasowy wskazywałby na V–IV wiek p.n.e.

Do tej pory uważano, że na terenie południowo-wschodniej Polski ceramikę toczoną należy umieszczać głównie w V wieku p.n.e. (Czopek 1993, 493–492),

choć sugerowano możliwość jej występowania także w IV wieku. Przytoczone obserwacje ze stanowiska 158 w Jarosławiu wyraźniej sugerują możliwość właśnie takiego, nieco późniejszego datowania. Tak więc analizowaną ceramikę należy łączyć już z okresem lateńskim A i/lub B, zwłaszcza jego starszą częścią. Nie można oczywiście wykluczyć także nieco wcześniejszej chronologii (schyłek okresu halszackiego D), na co może wskazywać obiekt 4 ze stanowiska w Dębnie, w którym obok interesującej nas ceramiki wystąpiła szpila żelazna z główką sklepaną i zwiniętą w uszko. Związek omawianej tu ceramiki z VI wiekiem staje się wyraźniejszy, zwłaszcza w kontekście grupy zachodniopodolskiej, gdzie mówi się o datowaniu ceramiki toczonej już w granicach VII–VI wieku p.n.e. (S m i r n o v a 2004, 418; M ü l l e r 2009, 157). Istotne zatem byłoby stwierdzenie czy w naszym przypadku chodzi o związki z dorzeczem Dniestru (grupa zachodniopodolska), czy też szeroko rozumianą strefą zakarpacką (kultura Vekerzug) (ryc. 5). Te pierwsze powinny być wcześniejsze. Problem mogą rozstrzygnąć tylko nowe odkrycia, a także specjalistyczne analizy porównawcze samej ceramiki. Jedyną dostępną dziś płaszczyzną szukania ewentualnego kierunku powiązań jest analiza stylistyczna. Misy z brzegiem zagiętym do środka i charakterystyczne małe kubki bardziej wskazują na kulturę Vekerzug (C h o -

¹ Pełna publikacja materiałów ze stanowiska 158 w Jarosławiu jest aktualnie przygotowywana. Znajdą się w niej także wyczerpujące uwagi na temat chronologii, w tym także absolutnej (pełna publikacja całej serii 6 dat ¹⁴C i 11 TL). Tutaj podano tylko ogólne informacje i datę odnoszącą się do jednego z obiektów z ceramiką toczoną.

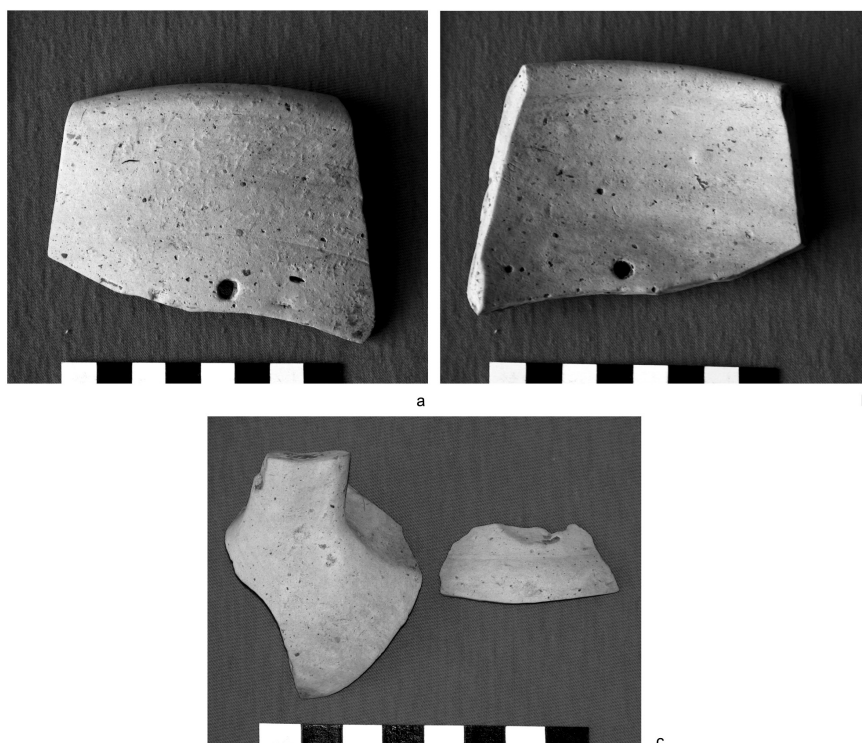

Ryc. 5. Stowiska z ceramiką „scyto-tracką” toczoną na kole w południowo-wschodniej Polsce, zachodniej Ukrainie (wg S m i r n o v a 2004) i wschodniej Słowacji (wg M i r o š š a y o v á 1994 z uzupełnieniami); strzałkami zaznaczono prawdopodobne kierunki oddziaływań (napływu?)

Fig. 5. Sites with “Scytho-Thracian” wheel-made pottery from south-eastern Poland, the western Ukraine (after S m i r n o v a 2004) and eastern Slovakia (after M i r o š š a y o v á 1994, updated); possible directions of influence (inflow?) are marked with arrows

chorowski 1996, 120–121). W pewnym sensie potwierdzają to coraz liczniejsze stanowiska z ceramiką toczoną ze wschodniej Słowacji (M i r o š š a y o v á 1979, 137–138; 1994, 45), stanowiące swego rodzaju łącznik między właściwą prowincją kultury Vekerzug

a ziemiami południowo-wschodniej Polski. Natomiast występowanie naczyń wazowatych, w tym tzw. typu Kruglik i do nich zbliżonych (Przeworski, stan. 8) może wskazywać na grupę zachodniopodolską (S m i r n o v a 2004, 410 n., ryc. 2). Nie można także wykluczyć, że

Ryc. 6. Jarosław, pow. loco, stan. 158, obiekt 404. Fragmenty naczyń wykonanych na kole: misa (a–b), kubek (c)

Fig. 6. Jarosław, site 158, feature 404. Fragments of wheel-made vessels: bowl (a–b), cup (c)

obydwa kierunki miały porównywalne znaczenie, przy czym oddziaływanie z terenu dorzecza Dniestru należało uznać za nieco wcześniejsze.

Jeżeli idzie o „miejscowy” kontekst kulturowy, to najczęściej stanowisk wskazuje na tarnobrzeską kulturę łużycką, a w dalszej kolejności na kulturę pomorską oraz „halsztackie” ugrupowania w Karpatach, znane pod nazwą zespołów typu Zabrzeż-Podegrodzie (Karpaty Zachodnie, głównie Kotlina Sądecka) i typu Niepla (wschodnia część polskich Karpat, głównie Kotlina Jasielsko-Krośnieńska i tereny ościenne). Wyjątkowym stanowiskiem pozostaje wciąż Przeworsk, stan. 8, nie tylko ze względu na ceramikę toczoną, ale przede wszystkim na towarzyszące jej naczynia lepiące tradycyjnie (Czopek 1986). Charakter tych materiałów odbiega dość wyraźnie od ceramiki uznawanej na tym obszarze za miejscową. Być może to właśnie w takich zespołach należy upatrywać pozostałości osad z jakimiś elementami poprodukcyjnymi. Otwarty pozostaje bowiem dylemat – czy mamy tu do czynienia z klasycznym importem, czy też raczej miejscową produkcją według obcych wzorców, w tym technologii, być może także przez biegłych w niej, przybyłych z zewnątrz garncarzy. Coraz większa liczba znalezisk może przemawiać za tą drugą ewentualnością.

Na obecnym etapie badań ciągle trudno jest określać miejsce tej ceramiki wśród całego zestawu form i grup ceramicznych funkcjonujących w kulturze dnia codziennego. Otworek widoczny na fragmencie misy z Jarosławia (ryc. 2a), który można interpretować jako ślad naprawy (zbliżony do tzw. drutowania naczyń, znanego już z czasów historycznych), może sugerować, że w tym przypadku mogło chodzić o naczynie wyjątkowe, trudne do zastąpienia. Odkryte ostatnio materiały pokazują także wykorzystywanie omawianej ceramiki w obrządku pogrzebowym (fragment kubka w grobie w Łazach – Jarosz, Szczepanek 2009).

Identyfikację na terenie południowo-wschodniej Polski coraz większej serii ceramiki wykonanej na kole, tzw. siwej trackiej („scyto-trackiej”), należy uznać za bardzo ważne osiągnięcie. Ceramika ta staje się jednym z elementów decydujących o specyfice tego obszaru we wczesnej epoce żelaza. Jednocześnie pozwala na włączenie tego terytorium, jako obszaru peryferyjnego (wysuniętego najdalej na północ), w obręb szerokiej strefy bałkańsko-nadczarnomorskiej (a nawet szerzej – okołosródziemnomorskiej), w której znane jest wykonywanie naczyń przy użyciu koła garncarskiego (por. Müller 2009, 158–159, mapa na s. 157).

LITERATURA:

Chochorowski J., 1985 *Die Vekerzug-Kultur. Charakteristik der Funde* (Zeszyty Naukowe UJ 724, Prace Archeologiczne 36), Kraków.

1989 Cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej w Manasterzu (stan. 6), gm. Wiązownica, woj. Przemyśl w świetle dotychczasowych badań, (w:) A. Barłowska, E. Szalapa-

ta (red.), *Grupa tarnobrzaska kultury łużyckiej. Materiały z konferencji 12–14 listopada 1986 r. w Rzeszowie*, Rzeszów, 585–615.

1996 Problem recepcji elementów kultury antycznej (greckiej) w Kotlinie Karpackiej w VI w. p.n.e. Na marginesie dyskusji o genezie tzw. szarej ceramiki tocznej, (w:) J. Chochorowski (red.), *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestelecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków, 163–173.

Czopek S., 1986 Keramik mit skythischen und skythisch-thrakischen Einflüssen aus der Fundstelle 8 in Przeworsk, Bez. Przemyśl, *Acta Archaeologica Carpathica* 25, 105–129.

1993 Die älteste Drehscheibenkeramik aus Südostpolen – Probleme der Kulturverhältnisse in der jüngeren Hallstatt- und frühen Latènezeit, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 74, 487–502.

1997 Osada grupy tarnobrzeskiej na stanowisku nr 5 w Białobrzegach, woj. rzeszowskie, *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 18, 29–75.

Dušek M., 1966 *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin*, Bratislava.

1974 Die Thraker im Karpatenbecken, *Slovenská archeológia* 22, 361–434.

Dzięgielewski K., Godlewski P., 2009 Wschodnie oddziaływanie kulturowe na terytorium zachodniej Małopolski we wczesnej epoce żelaza – źródła i interpretacje, (w:) S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje* (Collectio Archaeologica Ressoiviensis 11), Rzeszów, 191–225.

Gromnicki J., 1989 Niektóre odkrycia archeologiczne z dorzecza górnej Wisły – próba interpretacji, (w:) A. Barłowska, E. Szalapa (red.), *Grupa tarnobrzaska kultury łużyckiej. Materiały z konferencji 12–14 listopada 1986 r. w Rzeszowie*, Rzeszów, 227–239.

Jarosz P., Szczepanek A., 2009 Elementy obrządku pogrzebowego na cmentarzysku grupy tarnobrzeskiej w Łazach, pow. Jarosław, (w:) S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (red.), *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje* (Collectio Archaeologica Ressoiviensis 11), Rzeszów, 365–381.

Jeremicz J., Wilk M., 2009 Łyżka odlewnicza kultury łużyckiej, *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 30, 171–175.

Madyda-Legutko R., 1995 Sytuacja kulturowa we wczesnej epoce żelaza na terenie polskiej części Karpat Zachodnich, (w:) J. Szydłowski (red.), *Dziedzictwo kulturowe epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na Górnym Śląsku i w Małopolsce* (Śląskie Prace Prehistoryczne 4), Katowice, 241–265.

Miroššayová E., 1979 Záhranný výskum halštatského sídliska v Stretavke, okr. Michalovce, *Archeologické Rozhledy* 31, 121–143.

1994 Sídliisko z neskorej doby halštatskej v Ččejevciach, *Slovenská archeológia* 42, 37–68.

Moskwa K., 1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.

Müller R., 2009 Eisen – das neue Metall prägt die Epoche, (w:) S. von Schnurbein (red.), *Atlas der Vorge-*

schichte. Europa von den ersten Menschen bis Christi Geburt, Stuttgart, 152–159.

Poradyło W., 2001 Cmentarzysko ludności grupy tarnobrzezkiej w Trójczycach, gm. Orły, pow. Przemyśl, *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 22, 59–105.

Smirnova G.I., 2004 Sostoânne izučeniâ Zapadno-Podol'skoj grupy pamâtnikov ranneskifskogo vremeni v Lesostepnoj Skifii v konce XX veka, (w:) J. Chochorowski (red.), *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci Profesora Tadeusza Sulimirskiego*, Kraków, 409–429.

Strzyżowski L., 2011 *Osada i cmentarzysko tarnobrzezkiej kultury łużyckiej na stanowisku 2 w Białobrzegach*, Rzeszów [maszynopis pracy magisterskiej w archiwum Instytutu Archeologii UR].

Szmyt P., 2004 *Stanowisko nr 3 w Niepli, gm. Jasło na tle osadnictwa z wczesnej epoki żelaza w obrębie Garbu Zarzyckiego i Garbu Gogołowskiego*, Rzeszów [maszynopis pracy magisterskiej w archiwum Instytutu Archeologii UR].

Szybowicz A., Szybowicz B., Poleski J., 1998 Wczesnośredniowieczne grodzisko w Marcinkowicach, *Acta Archaeologica Carpathica* 34, 77–92.

Sylwester Czopek
 Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Archeologii
 Rzeszów, Polska
 sycz@archeologia.rzeszow.pl
